

2. Л. Д. Белькинд, И.Я. Конфедератов, Я. А. Шнейберг. *История техники*. Москва-Ленинград, 1956, 491 с.
3. В. В. Данилевский. *Русская техника*. Ленинград, 1949, 547 с.
4. *История средних веков*. Том II, Москва, 1954, 520 с.
5. В. П. Цесевич. *Что и как наблюдать на небе*. Москва, „Наука”, 1979, 302 с.
6. Я. И. Перельман. *Занимательная астрономия*, Москва, 1961, 212 с.
7. М. Ивановский. *Законы движения*. Москва, 1957, 127 с.
8. И. А. Климишин. *Астрономия наших дней*. Москва, „Наука”, 1980, 455 с.
9. *Știința modernă, De la 1450 la 1800*. Volum. II, București, Editura științifică, 1971, 887 p.
10. *Istoria modernă a Europei și Americii*. Vol. I, Chișinău, Editura „Lumina”, 1995, 382 p.
11. E. A. Sarkisian. *Orientarea după corpurile cerești*. Chișinău, Editura „Lumina”, 1983, 64 p.
12. B. A. Voronov-Veliaminov. *Astronomia*. Chișinău, Editura „Lumina”, 1982, 155 p.
13. F. Braunstein, J. F. Pepin. *Ghid de cultură generală*. București, Editura, Editura „Lider”, 1991, 364 p.
14. Miron Nicolescu. *Analiză matematică*. Vol. 2, Ed. Tehnică, 1958).

POLITICA REGIMULUI SOVIETIC FAȚĂ DE BISERICA ORTODOXĂ DIN BASARABIA ÎN PERIOADA POSTBELICĂ

Petru Furtună,
doctor în istorie, IRIM

Confruntarea bisericii ortodoxe din Basarabia cu regimul sovietic de ocupație este o temă care deocamdată rămâne foarte slab studiată, cu toată schimbarea pozitivă de atitudine față de credință, care s-a produs după dispariția imperiului sovietic și lichidarea partidului comunist ca diriguitor și nucleu ideologic al acestuia. Sunt doar câteva studii¹ și documente² publice în acest răstimp precum și un număr ceva mai mare de publicații în presă.

Biserica basarabeană are o istorie foarte bogată, rolul ei în viața cultural-spirituală a populației ținutului este greu de estimat. Ocupația sovietică din 1940 și recuperarea din 1944 au schimbat radical statutul ei în ținut, prin declanșarea unui proces de marginalizare și lichidare a locașurilor de cult.

Din războiul al doilea mondial, biserica, tot așa ca și întreaga societate, a ieșit cu grave vătămări în timpul conflagrației și primii doi-trei ani care au urmat

multe biserici au fost distruse, avariate sau jefuite. Altele au început să funcționeze în urma refugierii multor preoți³ la vest de Prut sau a arestării, deportării și nimicirii lor de către ocupanți la scurt timp după intrarea trupelor sovietice în Basarabia.

După reocuparea sovietică din 1944, în ținut existau în jur de o mie de biserici ortodoxe, mai puține deci decât până la război. În 1946, conform documentelor oficiale sovietice, funcționau doar ceva mai mult de 600 de biserici⁴. Noile autorități, comuniste, făceau tot posibilul ca bisericile să nu fie deschise, nu admiteau construirea de biserici noi sau întoarcerea preoților la vechea lor ocupație, cu atât mai mult nu erau permise pregătirea și hitoronirea de noi slujitori ai credinței.

Politica antireligioasă și anti bisericească a noului regim avea însă de înfruntat religiozitatea unei populații foarte numeroase. Zilnic, autoritățile de stat și cele ecleziastice primeau mii de sesizări din partea populației, pentru redeschiderea bisericilor care nu funcționau, deschiderea de locașuri noi, trimiterea de preoți. Credincioșii, împreună cu preoții, luptau cu înverșunare împotriva restricțiilor impuse bisericii de organele administrării publice locale, întâi de toate împotriva încercărilor secretarilor de partid și ale președinților sovietelor sătești de a interzice oficierea serviciului divin și celelalte ritualuri creștine⁵. Deci, aparent paradoxal, s-ar părea că teroarea sovietică ateistă trebuia să ducă la scăderea religiozității, dar în realitate aceasta înregistra un ascendent destul de pronunțat. Explicația acestui proces moral-psihologic se află poate nu atât în tradiția religioasă cât în caracterul regimului sovietic. Pe de o parte, drept urmare a naționalizării și colectivizării, milioane de oameni au fost lipsiți de mijloace proprii de producție și transformați în sclavi ai statului totalitar, iar de altă parte victoria asupra Germaniei hitleriste în instaurarea puterii sovietice în Basarabia i-a decepționat în scurt timp chiar și pe admiratorii acelei puteri. În acea situație, religia devenea singurul reazem și singura nădejde pentru o imensă masă de nemulțumiri.

Evident, autoritățile se vedeau forțate să ia măsuri de limitare a influenței bisericii. De fapt statul sovietic nu a început nicicând să promoveze această politică. În Moldova postbelică, o numeroasă armată de funcționari din variate servicii și departamente de stat, de toate nivelele, n-au încetat nici o clipă să limiteze, cum am mai spus, activitatea bisericilor și să exercite o puternică presiune descurajatoare asupra preoțimii. Anual, sute de preoți erau puși sub urmărire, cercetați, arestați, deportați sau întemnițați⁶. Totodată biserica este supusă presiunii unui foarte împovăraător regim fiscal, mai ales, prin înfiorătoarea „postavkă”. Dosarele de arhivă gem de cereri și plângeri ale preoților și credincioșilor privind zdrobitoarele corvezi impuse locașurilor de cult.

Dar autoritățile nu se puteau mulțumi cu aceste acțiuni, de vreme ce interesul populației față de credință nu se diminua. Nu este deloc lipit de interes faptul că dacă în 1950 delegatul bisericii ruse pe lângă guvernul Moldovei, P. Romenski, raporta la Moscova cum că influența bisericii în ținut ar fi fost în continuă scădere, că numărul credincioșilor se reducea și el că, din această cauză, preoții și-ar fi părăsit parohiile⁷, peste șapte ani va semnala o cu totul altă situație: o mare activitate a clerului și a credincioșilor, care adresau, preciza el, organelor abilitate sute de cereri de deschidere a bisericilor cu sute și mii de semnături⁸.

Într-adevăr, în pofida rezistenței înverșunate a autorităților, se constata o creștere a numărului bisericilor care funcționau. În 1959, A. Oleinik, care între timp îl înlocuise pe Romenski în funcția de responsabil al guvernului RSSM pentru problemele cultelor și care se arătase mult mai zelos decât predecesorul său în lupta împotriva credinței, consemna: „Din observațiile noastre și din studierea activității bisericii și a preoțimii, ca și din materialele și datele concrete de care dispunem, se vede că religiozitatea populației republicii, atât în sate și orașe, este foarte ridicată. Confirmarea se află în marea frecvență a bisericii de către credincioși, mai ales la astfel de sărbători precum Paștele, Crăciunul, Troița, hramurile și altele. În aceste sărbători mulți colhoznici și o parte a muncitorilor nu ies la muncă. Pretutindeni, mai ales în sate, se îndeplinesc pe larg variate ritualuri religioase așa ca botezul copiilor, cununia în biserică, îngroparea decedaților cu participarea preoților, sfințirea caselor și a.”⁹.

Mai mult de atât, moldovenii cereau tot mai insistent a slujba în biserici să se facă în limba română și ca ierarhii necunoscători ai acestei limbi să fie înlocuiți cu localnici care în contactele cu masele de credincioși moldoveni să poată comunica cu ei în limba lor. Spicuiam dintr-un document adresat în iulie 1955 responsabilului din guvernul sovietic pentru problemele cultelor precum și președintelui Sovietului Suprem al URSS K. Vorosilov: „Noi, moldovenii ..., ne simțim obijduiți și dați uitării. Pe când alte naționalități precum ucrainenii, polonezii, evreii, gruzinii, armenii ș. a. au posibilitatea să-și asculte înălții lor păstori în limba maternă, noi, moldovenii, demult suntem lipsiți de această posibilitate ... Episcopul nostru nu știe nici un cuvânt moldovenesc, cu toată aflarea lui îndelungată în Moldova în această înaltă funcție de conducere. Ascultându-l în Catedrala din Chișinău, relatează în continuare suplicanții, nimeni dintre noi nu am putut înțelege nici o vorbă din cuvântarea conducătorului nostru spiritual, care nu cunoaște limba noastră maternă”, după care este formulată explicit cererea ca locul de episcop să fie încredințat unei persoane care să conducă în limba română¹⁰.

Astfel, în loc să fi ajuns să lichideze credința, așa cum și-o doreau, autoritățile se pomeniseră în situația de a fi solicitate să contribuie la răspândirea și consolidarea ei. Întrucât nu putea ceda și nici rămâne pasiv, ceea ce pentru stăpânire ar fi fost la fel de rău, statul a trecut la realizarea unui amplu program

respectiv față de religiozitatea populației, ținând să o reducă prin marginalizarea maximum posibilă a bisericii.

Către sfârșitul anului 1958, guvernul sovietic adoptă câteva hotărâri, în baza cărora a fost elaborat un vast program de lichidare a bisericilor și mănăstirilor. În conformitate cu acel program, în următorii doi ani în Moldova a fost desfășurată o campanie largă și foarte insistentă de închidere a locașurilor de cult. În acțiune s-a implicat guvernul local și conducerea organizației republicane de partid, organele de represiiune și în primul rând subdiviziunea de aici KGB-ului. Documentele de care dispunem permit să urmărim tactica folosită de aceasta din urmă. Ea și-a început activitatea în acest domeniu prin crearea unei rețele de agenți în sânul clerului. Principalii agenți erau arhiepiscopul Nectarie, cu nume conspirativ „Kazanțev”, și locțiitorul său, rebotezat „Iuriev”. A avut grijă totodată să fabrice materialele corespunzătoare pentru compromiterea preoților celor mai influenți, mai consecvenți, mai incoruptibili și mai activi, ceea ce-i oferea lui Nectarie, alias „Kazanțev”, să-i îndepărteze din cler, iar organelor de stat să anuleze înregistrarea bisericilor în care aceștia activaseră. De comun acord cu șefii din KGB, „Kazanțev” și „Iuriev” nu admiteau suplinirea locurilor în parohiile devenite libere în urma îndepărtării de acolo a parohilor, fie în modul menționat, fie altfel. „La recomandarea noastră, se spune într-un raport din 8 ianuarie 1960 al conducerii subdiviziunii locale a KGB, acești agenți au interzis preoților ca fiecare din ei să facă slujbă în câteva biserici parohiale. Ca urmare a reducerii numărului preoților și a interzicerii slujbei prin cumul, numărul bisericilor care funcționează s-a redus de la 546 la 385. S-a lucrat asupra reducerii bruște a intrării tineretului din Moldova în instituțiile de învățământ teologic. Dacă în 1957 în seminarele teologice au fost primiți 17 oameni, în 1958, din 40 câți au depus cereri, au fost înscriși doar 8, iar în 1959 au fost depuse 9 cereri și a fost primit unul. Primind cererile, mai adaugă raportul, agentul Kazanțev, sub diferite motive, refuza să dea recomandări sau ne comunica nouă, iar noi, prin intermediul organizațiilor de partid, exercitam presiuni asupra unor candidați sau îi compromiteam”¹¹.

Prin anii 50, în sate și în anumite locuri din afara așezărilor erau numeroase răstigniri, troițe, pietre funerare și foarte multe cruci în cimitire din timpul războiului. După declanșarea campaniei de închidere a bisericilor și mănăstirilor, toate acestea, când nu erau aruncate sau arse, erau adunate la un loc mai la o parte de văzul credincioșilor. ”Agentura noastră din mijlocul preoțimii, se spunea în raportul menționat, a participat la curățirea de răstigniri () drumurilor, fântânilor, piețelor din așezările umane, ... Pentru a evita rezistența credincioșilor, am ordonat agenților Kazanțev și Iuriev să dea dispoziție clerului să organizeze mutarea răstignirilor în curțile bisericilor sau în cimitire cu participarea credincioșilor ...”¹².

Agresivitatea cinică cu care KGB-ul împotriva bisericii și a credincioșilor se regăsește și în activitatea funcționarilor de stat responsabili pentru problemele cultelor și chiar în atitudinea conducătorilor oficiali ai bisericii. Reproducem în continuare o parte a raportului lui A. Oleinik către secția de propagandă și agitație a C.C. al P.C.M. despre o discuție pe care acesta o purtase la 6 februarie 1960 cu arhiepiscopul Nectarie referitor la oportunitatea transferului de preoți dintr-o parohie în alta. Cei doi discută și decid, întocmai ca actorii într-o veritabilă comedie bufă, cum să procedeze în cazul următorilor preoți care sunt ceruți de enoriașii altor parohii: „1. Ieromonahul Vornicescu care slujise în biserica din satul Iurceni, raionul Nisporeni, unde slujba a fost oprită, [se propune să treacă] în biserica din satul Pogănești, raionul Cărpineni, în locul ieromonahului Grecu, decedat. După părerea noastră (a lui Oleinik și Nectarie), Vornicescu nu trebuie trimis în acea parohie din motiv că în viitor toți ieromonahii vor fi îndepărtați din parohii, și în afară de aceasta, satul Pogănești se afla la graniță; 2. Unul din cei doi preoți ai bisericii din Dubăsari (Stepan sau Mutruc) [se cere] să fie trimis în satul Rublenița din raionul Soroca în locul preotului Deminschi, ieșit la pensie la sfârșitul lui 1959. noi credem că în Rublenița nu trebuie trimis alt preot deoarece biserica de acolo nu funcționează de câteva luni și nu s-au constatat cerințe deosebite ale credincioșilor de a relua slujba; 3. Preotul Plevan din satul Cepeleuți, raionul Ocnița, [se cere] să fie trimis în satul Coșcalia, raionul Căușeni, în locul preotului Ureche, decedat, iar în Cepeleuți să nu fie trimis nimeni. Părerea noastră este că preot în Cepeleuți nu trebuie trimis, întrucât biserica de acolo nu funcționează de multă vreme, iar comunitatea religioasă săracă a satului Cepeleuți, dacă se organizează o bună propagandă ateistă, se poate autodesființa; 4. Cel de-al doilea preot de la biserica sf. Nicolae din Bălți, Varzari, să fie trimis în satul Perescina, raionul Criuleni, deoarece acesta nu se poate înțelege cu blagocinul Tuncienco precum și din cauza plângerilor numeroase ale credincioșilor împotriva lui, iar preotul Delinschi din Perescina să fie pensionat. Socotim că aceasta nu trebuie să se facă; 5. Preotul Juncu din satul Valea Perjei, raionul Ceadâr-Lunga să fie trecut în parohia Sângerei, raionul Lazo, în locul preotului Grigoraș, care pleacă din funcție. Noi credem că în Valea perjei preot nu trebuie trimis, deoarece acolo slujba va fi oprită; 6. Preotul Suhac din satul Parcova, raionul Edineți, să fie trimis în satul Ciripcău, raionul Florești, în locul preotului Petrache care pleacă din funcție. În satul Parcova preot să nu fie trimis, deoarece acolo slujba va fi oprită; 7. Preotul Blajin din satele Medveja și Coteala, raionul Lipcani, să fie trimis în satul Sofia, raionul Bălți, iar preotul din Sofia, Stegărescu, să fie trimis în satul Slobozia, raionul Căușeni, în locul ieromonahului Țărnă, decedat. În satele Medveja și Coteala preoți să nu fie trimiși, deoarece în ambele sate slujba va fi oprită”. La sfârșit, A. Oleinik mai adaugă: „Nectarie de asemenea a fost de acord să oprească slujba în bisericile din satele Pârjota, raionul Râșcani,

Ecaterinovca, raionul Râbnița, Grinăuți-Raia, raionul Ocnîța, și Copceac, raionul Taraclia, unde preoții vor fi îndepărtați pentru încălcarea legislației sovietice”¹³.

Așadar, campania de închidere a bisericilor se realiza prin cea mai strânsă colaborare a conducerii ecleziastice cu statul, în pofida stipulărilor declarative ale menționatei legislații sovietice cum că biserica ar fi fost despărțită de stat. Statul sovietic respingea biserica în măsura în care aceasta era un adevărat organizator și îndrumător al credincioșilor, dar colabora foarte strâns cu administrația bisericească atunci când se putea complota împreună împotriva credinței.

După menționatele hotărâri ale guvernului sovietic de la sfârșitul anului 1958, s-a trecut la închiderea în masă, deloalaltă a bisericilor. De regulă, aceasta se făcea prin decizie de guvern, în baza demersurilor oficiale ale delegatului bisericii ruse pe lângă guvern, care, așa cum am văzut, erau pregătite împreună cu Nectarie. Exemplele de acest fel sunt foarte numeroase. Vom menționa aici o mică parte din ele, arătând câte biserici erau lichidate, fără a numi satele și raioanele în care acestea se aflau, pentru a nu înșira informația pe un spațiu prea întins. La sfârșitul anului 1959, Nectarie solicita acordul guvernului pentru scoaterea din registrul de stat, adică de a declara inexistente, 159 de biserici din 38 de raioane ale republicii care fuseseră lichidate pe parcursul aceluși an¹⁴. În anul 1960, în luna iunie, erau lichidate 14 biserici, în august 26 de biserici, în octombrie 32, în noiembrie 32, în 1961, aprilie, 14 biserici, în decembrie 19, în 1962, luna mai, 19 biserici, în august 19, în decembrie 10, în 1963, august, 8, în septembrie 8, în octombrie 15, în aprilie 1964 8 biserici¹⁵.

Un document foarte interesant datând din iulie 1961 semnat de Oleinik, relatează despre închiderea Catedralei din Chișinău, și începea astfel: „Am primit decizia Sovietului pentru afacerile bisericii ortodoxe ruse de pe lângă Sovietul de Miniștri al URSS din 1 iunie 1961, proces-verbal nr. 8, privind excluderea din registru a comunității religioase și a catedralei din Chișinău, clădirea acesteia urmând a fi folosită pentru muzeu”. După care Oleinik informează autoritățile chișinăuene că a dat dispoziție lui Nectarie să evacueze Catedrala la biserica Ciuflea, unde, în afara unui WC, nu avea voie să construiască nimic¹⁶.

Unul din motivele închiderii bisericilor, invocat cu perseverență de către autoritățile sovietice atât cele de stat cât și cele ecleziastice, era pretinsa scădere a religiozității populației. Se inventau chiar și metode de calculare a nivelului religiozității. Astfel, la o întrunire cu secretarii de partid din raioane, Oleinik, fiind întrebat cum să se stabilească gradul religiozității unei localități, a răspuns cât se poate de limpede: „Numărul minimal al credincioșilor trebuie calculat astfel. Dacă biserica are o sută de metri pătrați, socotiți câte patru oameni la un metru pătrat și astfel veți avea 400 de oameni [credincioși]”¹⁷.

Persecuțiile împotriva credinței, închiderea bisericilor și mănăstirilor au provocat mari nemulțumiri în rândul credincioșilor, nemulțumiri care au luat cele mai variate forme: de la plângeri și cereri până la revoltă cu arma în mână. Organele de stat de la Chișinău și din centrul imperiului sovietic erau sesizate în permanență de numeroase reclamații, proteste și rugăminți colective, semnate de sute și mii de oameni. Așa au procedat, de pildă, în 1960 credincioșii din satele Cociulia, Scorțeni, Clocușna, Cairaclia, Văsieni, din orașul Bălți¹⁸, de fapt, din toate localitățile unde autoritățile închideau bisericile. Uneori aveau loc ciocniri violente între credincioși și activiștii care se apucau să închidă locașurile de cult, cum a fost, spre exemplu, în martie 1960 în satul Verejeni, raionul Otaci. Într-o scrisoare cu 505 semnături, trimisă la guvern, enoriașii de acolo semnalau că președinții de colhoz și de soviet sâtesc Vodă și Moscaliuc scoseseză din biserică inventarul de cult, l-au dus la oloinița din sat și i-au dat foc. Aceasta i-a determinat pe săteni să nu admită intrarea în biserică a activiștilor și a trimișilor de la stăpânire¹⁹.

Dar puterea se afla totuși în mâinile stăpânirii care era hotărâtă să dezdădăcineze credința. Nu avea cum reuși, întrucât credința poate supraviețui dispariției locașurilor de cult, însă, închizând cea mai mare parte a bisericilor și ruinând astfel, în mare parte, organizarea ecleziastică pe care se fonda comunitatea creștină din ținut, autoritățile sovietice au izbutit să prejudicieze serios spiritualitatea și viața morală a populației basarabene.

Referințe bibliografice

¹ Țurcanu, I. *Cine a închis bisericile și mănăstirile din Basarabia* // Cugetul, 2000, nr. 1(5), p. 26-29; Idem. *Moldova antisovietică*. Aspecte din lupta basarabenilor împotriva ocupației sovietice, 1944-1953. Chișinău, Ed. Prut Internațional/Știința, p. 143-147; Tangențial, chestiunea este examinată și în articolul dnei P. I. Pasikovskaia: *Operația „Sever”* // Tyragetia, 1992, vol. II, p. 330-333.

² В. И. Пассат. *Трудные страницы истории Молдовы: 1940-1950-е гг.* Москва, Изд. Тера, 1944, с. 583, 586-587, 607-608, 610-611, 646-647, 651-652.

³ Cifrele referitoare la preoții refugiați, ce pot fi întâlnite în variate scrieri, nu au nici o credibilitate, întrucât nu pot fi verificate.

⁴ Pasat, V. *Op.cit.*, p. 587.

⁵ *Arhiva Națională a Republicii Moldova* (ANRM), fond 3046, inv. 1, dosar 104, f. 130. Documentele de arhivă sunt foarte bogate în astfel de informații.

⁶ Pasat, V. *Op. cit.*, p. 584, 586 și a.

⁷ *Ibidem*, p. 611.

⁸ *Ibidem*, p. 647.

⁹ ANRM, fond 3046, inv. 1, dosar 91, f. 3.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 57, f. 94-95.

¹¹ Pasat, V. *Op. cit.*, p. 652.

¹² *Ibidem*, p. 653.

¹³ ANRM, fond 3046, inv. 1, dosar 106, f. 52-54.

¹⁴ *Ibidem*, f. 1-6

¹⁵ *Ibidem*, dosar 106, f. 14, 213, 266, 281; dosar 110, f. 5, 132; dosar 122, f. 130-137, 274, 315; dosar 132, f. 36, 59, 75; dosar 144, f. 51¹⁶ *Ibidem*, dosar 110, f. 66.

¹⁷ *Ibidem*, fond 2848, inv. 2, dosar 363, f. 94.

¹⁸ *Ibidem*, fond 3046, inv. 1, dosar 104, f. 32, 67, 84, 86, 89, 135, 141, 150, 162, 164.

¹⁹ *Ibidem*, dosar 103, f. 192.

FUNDAMENTALISMUL ISLAMIC ȘI IMPACTUL LUI ASUPRA SECURITĂȚII INTERNAȚIONALE

Petru Furtună,
conf. univ. dr, IRIM

Lumea contemporană se află prinsă în mrejele unui paradox al securității: pe de o parte tehnica avansează, existând din ce în ce mai multe modalități de apărare și protecție, iar organizațiile naționale și internaționale militează pentru democrație, pace și respectarea drepturilor omului. Pe de altă parte, asistăm astăzi la o accentuare a instabilității pe scena mondială cauzată de o puternică ascensiune ale mișcărilor islamiste, de care sunt legate evenimentele din Orientul Mijlociu sau de atentatele teroriste din SUA, Londra ș.a. Pornind de la această constatare, mulți cercetători subliniază faptul că fundamentalismul islamic reprezintă o amenințare la adresa securității internaționale și susțin incompatibilitatea islamului cu democrația.

Ultimul sfert al sec. XX a fost marcat de o puternică ascensiune ale mișcărilor islamiste. În timp ce se considera că religia se retrage în sfera vieții particulare, ascensiunea neașteptată a mișcărilor sub drapelul religioase a devenit pentru mulți un fenomen surprinzător și impresionant.

În ultimul timp apelul la religie a devenit o premisă majoră pentru radicalizarea islamului. "Pentru cel care face apel la religie, violența se transformă într-o poruncă sacră, care eliberează de orice interdicții legate de morală sau raționalitate politică" [1]. În cazul acesta toate mijloacele devin bune, dacă scopul este de a realiza Absolutul.

În islam există o multitudine de mișcări și curente (învățători), caracterizate, deseori, de contradicții profunde între ele, începînd de la aspecte formale și